

Inhalt תוכן

- 6 Vorwort
מבוא
- 12 Die Geschichte des jüdischen Fußballs in Deutschland vor 1945
תולדות הכדורגל היהודי בגרמניה לפני 1945
- 54 Walther Bensemann
וואלטר בֶּנְסֶמָן
- 58 Gottfried Fuchs
גוטפריד פוקס
- 64 Bernhard Grünfeld
בֶּרְנְהָרְד גְרִינְפֶלְד
- 68 Julius, Juller' Hirsch
יוליוס "יולר" הירש
- 74 Fritz Kerr
פריץ קֶר
- 78 Jenö (Eugene) Konrad
גֵנֶה (יוג'ין) קונראד
- 82 Kurt Landauer
קורט לאנדאוואר
- 86 Simon Leiserowitsch
סִימון לֵיזֶרֹוֹבִיץ'
- 90 Paul (Pavel) Mahrer
פאול (פבל) מָאָהֶרֶר
- 94 Max Salomon
מקס סלומון
- 98 „Eddy“ Emanuel Schaffer
"אדי" עמנואל שפר
- 104 Martin Abraham Stock
מרטין אברהם שטוק
- 108 Walter Vollweiler
וואלטר פולנייִלֶר

Vorwort

מבוא

עלייתה של גרמניה למעמד של מעצמת כדורגל בולטת בעולם קשורה, בין השאר, לפעילותם של שחקנים, מאמנים, עסקנים ותורמים יהודים. אחד מפורצי הדרך החשובים של הכדורגל הגרמני בראשית דרכו הוא נאלטר בְּנֶזְמָן (Walther Bensemann), אשר היה שותף להקמתם של מועדוני כדורגל רבים בדרום גרמניה, ביניהם כמה מהמובילים בימינו, וכן ייסד את מגזין הכדורגל "דֶר קיקֶר" (Der Kicker) הפופולרי עד היום. הוא אף לקח חלק בהקמתה של התאחדות הכדורגל הגרמנית ב-1900.

גוטפריד פוקס (Gottfried Fuchs) ויוליוס הירש (Julius Hirsch) הם עד היום השחקנים היחידים ממוצא יהודי ששיחקו במדי הנבחרת הלאומית של גרמניה. השיא שקבע גוטפריד פוקס - עשרה שערים במשחק אחד - מחזיק מעמד עד היום. לשיא זה הוא הגיע במשחק נגד נבחרת רוסיה באולימפיאדת שטוקהולם ב-1912, שהסתיים בתוצאה 16:0 לטובת גרמניה. מאמנים כמו פריץ קר (Fritz Kerr) יֵנֶה קונראד (Jenö Konrad) ונשיאי מועדונים כמו קורט לאנדאואר (Kurt Landauer) השפיעו עמוקות על תולדות המועדונים שלהם שטוטגרט קיקרס (Stuttgarter Kickers), מועדון הכדורגל נירנברג (1. FC Nürnberg) ומועדון הכדורגל באיירן מינכן (FC Bayern München). סִימוֹן לֵייֶזְרוֹבִיץ' (Simon Leiserowitsch) מ"טניס ברוסיה" ברלין היה הכוכב הגדול של הכדורגל בברלין במהלך מלחמת העולם הראשונה ואחריה. זמן קצר לפני שנמלט לארץ ישראל, בהיותו בן יותר מארבעים, שיחק לייזרוביץ' פעם נוספת במשחק ידידות עבור המועדון היהודי "בר כוכבא-הכוח" ברלין. שחקן הכדורגל הצעיר והמוכשר מהעיר אאכן, מקס סלומון (Max

Die Entwicklung Deutschlands zu einer der herausragenden Fußballnationen der Welt ist auch geprägt durch das Engagement jüdischer Spieler, Trainer, Manager, Funktionäre und Mäzene. Zu den Fußballpionieren der ersten Stunde zählt Walther Bensemann, der zahlreiche, heute noch bekannte Vereine in Süddeutschland mitbegründet und 1920 die Sportzeitschrift 'Der Kicker' ins Leben gerufen hat. Er war auch an der Gründung des Deutschen Fußball-Bundes im Jahre 1900 beteiligt.

Gottfried Fuchs und Julius Hirsch sind die bislang einzigen deutsch-jüdischen Fußballnationalspieler. Der Rekord mit zehn erzielten Toren in einem Spiel von Gottfried Fuchs beim 16:0-Sieg der deutschen Mannschaft bei den Olympischen Spielen 1912 in Stockholm gegen Russland ist bis heute unerreicht. Trainer wie Fritz Kerr und Jenö Konrad und Präsidenten wie Kurt Landauer prägten nachhaltig die Geschichte ihrer Vereine Stuttgarter Kickers, 1. FC Nürnberg und FC Bayern München. Simon Leiserowitsch von Tennis Borussia Berlin war während und nach dem Ersten Weltkrieg der große Star des Berliner Fußballs. Mit über 40 Jahren schnürte er 1933 kurz vor seiner Flucht nach Palästina noch einmal seine Fußballschuhe in einem Freundschaftsspiel für den jüdischen Verein Bar Kochba-Hakoah Berlin. Das junge Aachener Fußballtalent Max Salomon wurde wegen seiner jüdischen Herkunft aus seinem Verein Alemannia Aachen ausgeschlossen und musste seine Karriere beenden. Im Gegensatz zu Bernhard Grünfeld, der nach dem Ausschluss bei den Stuttgarter Kickers seine Karriere beim jüdischen Verein Hakoah Stuttgart fortsetzte und mit der deutschen Makkabiauswahl an der 2. Makkabiah 1935 in Tel Aviv teilnahm. Der tschechoslowakische Fußballnationalspieler Paul Mahrer wurde 1943 in das KZ Theresienstadt deportiert und

"אָלמאניע" (Salomon), סולק מהמועדון "אַלמאניע" בשל היותו יהודי, מה שסתם את הגולל על קריירת הכדורגל שלו. לעומת זאת, בְּרָנְהָאָרְד גרינֶפֶלד (Bernhard Grünfeld), אשר סולק אף הוא מהמועדון שלו, שטוטגרט קיקרס, המשיך לשחק במועדון היהודי "הכוח" שטוטגרט. הוא אף היה חלק מהמשלחת הגרמנית למכביה השנייה שנערכה ב-1935 בתל-אביב. שחקן הנבחרת הלאומית הציכוסלובקית פאול מאהרֶר (Paul Mahrer) גורש ב-1943 למחנה הריכוז טְרַבְּזֶנְשְׁטַט, ובגיל 43 שיחק שוב כדורגל, הפעם בליגת הגטו.

עמנואל "אדי" שפר (Emanuel, Eddy, Schaffer) היה מאמן הכדורגל המצליח ביותר בתולדות ישראל. הוא גדל בגרמניה, ונמלט לפולין לאחר עליית הנאצים לשלטון. ב-1958 הוא למד בבמכללת הספורט הגרמנית בקלן אצל הַנְס וַייסוויילֶר (Hennes Weisweiler), שם הוציא תעודת מאמן.

בנוסף לאחד-עשר שחקני הכדורגל, המאמנים והנשיאים היהודים-גרמנים המתועדים בתערוכה, מופיעות בקטלוג התערוכה שתי דמויות נוספות בתולדות הכדורגל היהודי בגרמניה. החלוף הצעיר של מועדון הכדורגל אולֶם (Ulmer FV), וְאַלְטֶר פּוֹלְנֵיילֶר (Walther Vollweiler), השתתף באביב 1933 באימון של הנבחרת הלאומית הגרמנית. אולם במשחק הבא של הנבחרת לא זכה הוא להשתתף - המועדון שלו סילק אותו משרותיו. מרטין אברהם שטוק (Martin Abraham Stock) היה בשנות העשרים אחד מהשופטים הידועים ביותר בצפון גרמניה. בתקופת מלחמת העולם השנייה הוא שרד מסע אודיסאי אמיתי דרך מחנות ריכוז שונים. בתקופה שלאחר המלחמה חזר שטוק להיות פעיל בכדורגל הגרמני, ועד היום הוא היהודי

שיחק עם 43 שנים בליגת ה-Ghetto-Liga.

Emanuel, Eddy' Schaffer ist der erfolgreichste Fußballnationaltrainer Israels. Er wuchs in Deutschland auf, floh nach der Machtübernahme durch die Nationalsozialisten zunächst nach Polen. 1958 erwarb er sein Trainerdiplom an der Deutschen Sporthochschule in Köln bei Hennes Weisweiler.

Zusätzlich zu den elf in der Ausstellung dokumentierten deutsch-jüdischen Fußballern, Trainern und Präsidenten wurden mit Walter Vollweiler und Martin Abraham Stock zwei weitere Vertreter der deutsch-jüdischen Fußballgeschichte in den Begleitband aufgenommen. Der junge Stürmer des Ulmer FV, Walter Vollweiler, nahm im Frühjahr 1933 an einem Lehrgang der deutschen Fußball-Nationalmannschaft teil. Zu einem Einsatz im nächsten Länderspiel kam es jedoch nicht mehr. Sein Verein hatte ihn bereits ausgeschlossen. Martin Abraham Stock war in den 1920er Jahren einer der bekanntesten Schiedsrichter in Norddeutschland. Er überlebte eine wahre Odyssee durch verschiedene nationalsozialistische Konzentrationslager. In der Nachkriegszeit engagierte Martin Stock sich erneut im deutschen Fußball. Er ist bis heute das einzige jüdische Mitglied im Präsidium des Deutschen Fußball-Bundes.

Nach der Vertreibung aus dem deutschen Fußball durch die Machtübernahme durch die Nationalsozialisten gerieten diese zentralen Persönlichkeiten deutscher Fußball-, Sport- und Kulturgeschichte völlig in Vergessenheit. Erst seit einigen Jahren beginnt der deutsche Fußball damit, seine jüdischen Fußballpioniere und -stars wiederzuentdecken und zu benennen. Es sind insbesondere Fußballfans, die durch spektakuläre Aktionen an den Le-

היחיד שהיה חבר בהנהלת התאחדות הכדורגל הגרמנית.

לאחר הסילוק מעולם הכדורגל הגרמני בעקבות עליית הנאצים לשלטון, שקעו דמויות מרכזיות בתולדות הכדורגל, הספורט והתרבות הגרמנית בתהום הנשייה. רק בשנים האחרונות התחיל הכדורגל הגרמני לגלות מחדש את הכוכבים ופורצי הדרך בתחום הכדורגל ולהעלות מחדש את שמם. אוהדי הכדורגל פעילים במיוחד בהנצחתם ושימור זכרם של כדורגלנים, מאמנים ועסקנים יהודים במועדונים שלהם באמצעות יוזמות יוצאות דופן. לזכרו של שחקן הנבחרת הלאומית יוליוס הירש, אשר נרצח באושוויץ, מעניקה התאחדות הכדורגל הגרמנית משנת 2005 מידי שנה את "פרס יוליוס הירש" ליוזמות המעודדות סובלנות והומאניות בספורט.

התערוכה "מכוכבים לנרדפים. כדורגלנים יהודים-גרמנים בצל צלב הקרס" היא פרי שיתוף פעולה בין המכון למדעי הספורט באוניברסיטת לייבניץ בהאנובר, (פרופ' לורנץ פייפר; Prof. Dr. Lorenz Peiffer), מרכז קבנר באוניברסיטה העברית בירושלים (פרופ' משה צימרמן), מכון גתה בתל אביב (וולף אירו; Dr. Wolf Iro) וקרן התרבות של התאחדות הכדורגל הגרמנית (אוליבר טיץ; Olliver Tietz). היא התאפשרה הודות לתמיכה הכספית של קרן התרבות של התאחדות הכדורגל הגרמנית, מכון גתה בתל אביב, קרן סאלי פרומר (Saly Frommer Foundation), קרן אקסל שפרינגר (Axel Springer Stiftung), ההתאחדות לכדורגל בישראל, משרד החוץ הגרמני וקרן אלפריד קרופ פון בוהלן אונד האלכאד (Alfried Krupp von Bohlen und Halbach-Stiftung).

bensweg jüdischer Fußballer, Trainer und Funktionäre in ihren Vereinen erinnern. In Erinnerung an den ermordeten jüdischen Nationalspieler Julius Hirsch verleiht der Deutsche Fußball-Bund seit 2005 jährlich den Julius-Hirsch-Preis an Initiativen für Toleranz und Menschlichkeit.

Die Ausstellung „Zwischen Erfolg und Verfolgung. Deutsch-jüdische Fußballstars im Schatten des Hakenkreuzes“ ist ein Kooperationsprojekt des Instituts für Sportwissenschaft der Leibniz-Universität Hannover (Prof. Dr. Lorenz Peiffer), des Koebner-Instituts der Hebrew University Jerusalem (Prof. Dr. Moshe Zimmermann), des Goethe-Instituts Tel Aviv (Dr. Wolf Iro) und der Kulturstiftung des Deutschen Fußball-Bundes (Olliver Tietz). Sie wird gefördert durch die Kulturstiftung des Deutschen Fußball-Bundes, das Goethe-Institut Tel Aviv, die Saly Frommer Foundation, die Axel Springer Stiftung, den Israelischen Fußballverband, das Auswärtige Amt und die Alfred Krupp von Bohlen und Halbach-Stiftung.

תודה מיוחדת נתונה למשפחת פוקס (Fochs), אנדראס וגוסטבו הירש (Andreas und Gustavo Hirsch), יאן בושבום (Jan Buschbom); "טניס בורוסיה" ברלין, בית ההוצאה לאור "Die Werkstatt", אנדראס ויטנר (Andreas Wittner); מועדון הכדורגל באיירן מינכן, מועדון האוהדים "שיקריה" (Schickeria) מינכן, גירוס מאהרר (Jerome Mahrer), בית טרזין, תנועת מכבי העולמית, משפחת שפר (Schaffer), קתרינה קר (Katharina Kerr), פריץ גלאונינגר (Fritz Glauninger); מועדון הכדורגל אולם, ברנד זיגלר (Bernd Siegler); מועדון הכדורגל נירנברג, אריק ליזר (Eric Leiser) ואלמאניה אאכן. כולם תרמו לגיבוש התערוכה והקטלוג המונח לפניכם באמצעות תמונות ומסמכים שהם העמידו לרשותנו.

Ein besonderer Dank gilt Familie Fochs, Andreas und Gustavo Hirsch, Jan Buschbom (TeBe Berlin), Verlag Die Werkstatt, Andreas Wittner (FC Bayern München), Fangruppe Schickeria München, Jerome Mahrer, Beit Theresienstadt, Maccabi World Union, Familie Schaffer, Katharina Kerr, Fritz Glauninger (Ulmer FV), Bernd Siegler (1. FC Nürnberg), Eric Leiser, Alemannia Aachen. Sie alle haben durch die Bereitstellung von Bildern und Dokumenten die Ausstellung und diesen Begleitband unterstützt.

לורנץ פייפר   Lorenz Peiffer
האנובר, מרץ 2016   Hannover, März 2016

Kurt Landauer

קורט לאנדאואר

נולד ב-28 ביולי 1884
בפלאַנג (Planegg), גרמניה
נפטר ב-21 בדצמבר 1961 במינכן, גרמניה

*geb. 28. Juli 1884 in Planegg
gest. 21. Dezember 1961 in München*

Kurt Landauer in den 1930er Jahren. (Quelle: Archiv FC Bayern München)
קורט לאנדאואר בשנות השלושים. (מקור: ארכיון מועדון הכדורגל באיירן מינכן)

„מועדון הכדורגל באיירן מינכן ואני פשוט קשורים בעבותות אחד לשני ולא ניתן להפריד בינינו“. עם הציטוט הזה של קורט לאנדאואר ביצע מועדון האוהדים „שיקֶרְיָה“ מינכן (Schickeria München) במהלך משחק בית של הקבוצה בפברואר 2014 ריקוד מרשים לזכרו של הנשיא היהודי לשעבר של מועדון באיירן מינכן אשר נרדף על-ידי הנאצים.

קורט לאנדאואר נולד ב-28 ביולי 1884 להוריו אוטו והולדה לאנדאואר (Otto und Hulda Landauer) בפלאנג (Planegg) שבבוואריה. הוריו ניהלו חנות בגדים מפורסמת במרכז העיר מינכן. יחד עם חמשת אחיו ואחיותיו גדל לאנדאואר במשפחה בורגנית מתבוללת, שבה תפסה הדת היהודית מקום משני בלבד. בשנת 1901, בהיותו בן שבע-עשרה, הוא הצטרף למועדון הכדורגל באיירן מינכן, אשר נוסד שנה קודם לכן. כבר ב-1913 הוא נבחר לראשונה לנשיא המועדון. כמו עשרות אלפי יהודים נלחם לאנדאואר למען מולדתו במלחמת העולם הראשונה. לאחר תום המלחמה הוא לקח על עצמו שוב את נשיאות המועדון, ובשנים הבאות השפיע רבות על אופיו של המועדון בתפיסת עולמו הקוסמופוליטית ומלאת החזון. הגישה הלאומית, המדגישה את ייחודו של העם הגרמני, אשר מועדונים רבים אימצו בחום, הייתה זרה עבורו. ההעסקה של מאמנים בעלי שם בינלאומי, כמו ויליאם טונלי (William Townley) האנגלי, קלמן קונראד (Kálmán Konrad) ההונגרי וריכרד דומְבִי (Richard Dombi) האוסטרי, שכונה „ליִטְל דומבִי“, קבעה אמות מידה חדשות בכדורגל הגרמני. עם „דומבִי“ זכתה באיירן מינכן ב-1932 לראשונה בתולדותיה באליפות גרמניה, לאחר שגברה בתוצאה 2:0 על איינטראכט פרנקפורט. עליית הנאצים לשלטון סימנה נקודת

„Der FC Bayern und ich gehören nun einmal zusammen und sind untrennbar voneinander“. Mit diesem Zitat von Kurt Landauer erinnerte die Fangruppe ‚Schickeria München‘ im Februar 2014 bei einem Heimspiel des FC Bayern München in einer beeindruckenden Choreografie an den ehemaligen jüdischen Präsidenten des Vereins und von den Nazis verfolgten Juden.

Kurt Landauer wurde am 28. Juli 1884 als Sohn von Otto und Hulda Landauer in Planegg geboren. Die Eltern führten in der Münchner Innenstadt ein renommiertes Modegeschäft. Zusammen mit seinen fünf Geschwistern wuchs Kurt Landauer in einer bürgerlichen, assimilierten Familie auf, in der die jüdische Religion nur eine untergeordnete Rolle spielte. Als 17-Jähriger schloss er sich 1901 dem ein Jahr zuvor gegründeten FC Bayern München an. Bereits 1913 wurde er zum ersten Mal zum Präsidenten des Vereins gewählt. Wie viele zehntausend Juden kämpfte Landauer im Ersten Weltkrieg für sein Vaterland. Nach dem Ende des Krieges übernahm er erneut das Präsidentenamt beim FC Bayern und prägte diesen Verein in den folgenden Jahren durch seine weltoffene und visionäre Einstellung. Die deutschtümelnde, nationale Orientierung, der so viele andere Vereine anhängen, ist ihm fremd. Mit der Verpflichtung international bekannter Trainer wie des Engländers William Townley, des Ungarn Kálmán Konrad und des Österreicherers Richard Dombi – genannt ‚Little Dombi‘ –, setzt Landauer neue Maßstäbe im deutschen Fußball. Mit Dombi gewann der FC Bayern 1932 durch einen 2:0-Sieg gegen Eintracht Frankfurt seine erste Deutsche Meisterschaft.

Die Machtübergabe an die Nationalsozialisten bedeutete auch für den FC Bayern München einen tiefen Einschnitt. Am 22. März 1933 musste Kurt Landauer als Präsident des Ver-

Kurt Landauer im Genfer Exil.
(Quelle: Archiv FC Bayern München.)

קורט לאנדאואר בגלות בז'נבה.
(מתוך ארכיון מועדון הכדורגל באיירן מינכן)

מפנה חדה עבור מועדון הכדורגל באיירן מינכן. ב-22 במרץ 1933 אולף לאנדאואר להתפטר מתפקידו כנשיא המועדון, ואף המאמן המצליח ריכרד דומבי, שהיה גם מקריירה המקצועית של לאנדאואר בתור מנהל הפרסום של "מיננג'ר נויסטן נאכריכטן" (Münchner Neuesten Nachrichten) מצאה את סופה בצורה פתאומית. בשל מוצאו היהודי הוא פוטר ב-30 באפריל 1933 ללא כל התראה מוקדמת. הוא קיבל עבודה במפעל הטקסטיל של האחים קלאובר (Klauber), חברי צוות לשעבר במועדון הכדורגל.

אירועי "ליל הבדולח" ב-9 בנובמבר 1938 היו לנקודת מפנה דרמטית נוספת בחייו של קורט לאנדאואר. יום למחרת הפרעות הוא נעצר ונשלח למחנה הריכוז דכאו. לאחר 33 ימים מלאי השפלות

עins zurücktreten und auch der Erfolgstrainer Richard Dombi, ebenfalls jüdischer Herkunft, musste den Verein verlassen. Auch seine berufliche Karriere als Anzeigenleiter der ‚Münchener Neuesten Nachrichten‘ fand ein abruptes Ende. Wegen seiner jüdischen Herkunft wurde ihm am 30. April 1933 fristlos gekündigt. Er erhielt eine Beschäftigung in der Textilfabrik der Brüder Klauber, ehemalige Weggefährten beim FC Bayern.

Die Ereignisse der Reichspogromnacht am 9. November 1938 markieren einen weiteren dramatischen Einschnitt im Leben von Kurt Landauer. Einen Tag nach den Pogromen wurde er ins KZ Dachau deportiert. Nach 33 Tagen voller Demütigungen und Erniedrigungen wurde er entlassen. Kurt Landauer blieb nicht in München, sondern nutzte diese Gelegenheit zur Flucht in die Schweiz. Als der FC Bayern im November 1943 zu einem Freundschaftsspiel in Zürich weilte, ist Kurt Landauer unter den Zuschauern. Trotz der Überwachung durch mitgereiste Gestapo-Männer grüßten die Bayernspieler nach dem Ende des Spiels demonstrativ ihren ehemaligen Präsidenten. Diese Geste war für Kurt Landauer ein wichtiges Zeichen. Er war noch nicht in Vergessenheit geraten.

1947 kehrte Kurt Landauer nach München zurück. Bereits nach wenigen Wochen wurde er wieder zum Präsidenten seines Vereins gewählt. Als 63-jähriger prägte er nachhaltig die folgenden schwierigen Jahre des Vereins. Der Erwerb des heutigen Vereinsgeländes an der Säbener Straße ist sein Verdienst. Im April 1951 endete seine letzte Amtszeit. Kurt Landauer starb am 21. Dezember 1961 in München.

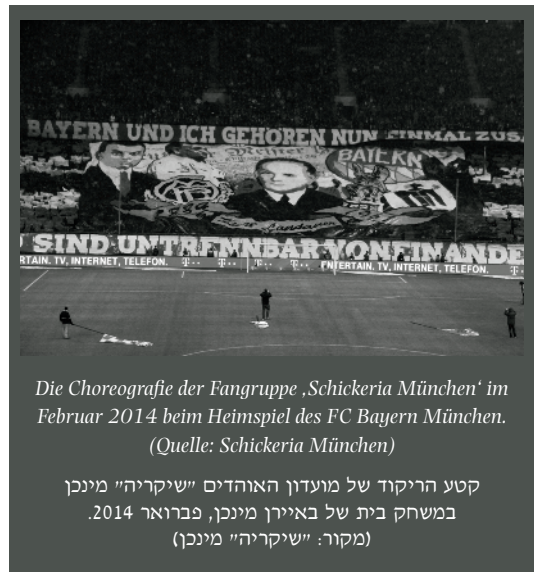
Im September 2014 kam der Spielfilm „Der Präsident“ in die deutschen Kinos, in dessen Mittelpunkt das Lebenswerk Kurt Landauers als Präsident des FC Bayern München steht.

ועלבונות הוא שוחרר. לאנדאואר לא נשאר במינכן, אלא ניצל את ההזדמנות וברח לשווייץ. כאשר באיירן מינכן הגיעה למשחק ידידות בציריך ב-1943, ישב לאנדאואר ביציע. אף על פי שאנשי הגסטפו ליוו את הקבוצה ופיקחו על שחקניה, ניגשו שחקני באיירן מינכן בסוף המשחק לנשיא המועדון הקודם שלהם ובירכו אותו לשלום באופן גלוי. המחווה הזו הייתה בעלת חשיבות גדולה עבור לאנדאואר, וסימנה לו כי הוא ופועלו עדיין לא שקעו בתהום הנשייה.

ב-1947 חזר קורט לאנדאואר למינכן. כבר לאחר כמה שבועות הוא נבחר מחדש לנשיאות מועדון הכדורגל באיירן מינכן. בגיל 63 ניכרה השפעתו העמוקה על המועדון, בתקופה שהייתה קשה עבור הקבוצה. הודות לו נרכשו מבני המועדון ברחוב זֶבְנֶר (Säbener Straße), שמשמשים אותו גם כיום. באפריל 1951 הסתיימה כהונתו האחרונה. קורט לאנדאואר מת במינכן ב-21 בדצמבר 1961.

בספטמבר 2014 יצא בגרמניה הסרט "הנשיא" (Der Präsident), שבמרכזו עומד מפעל חייו של קורט לאנדאואר כנשיא מועדון הכדורגל באיירן מינכן. כמעט באותו הזמן זכה מועדון האוהדים "שיקריה" מינכן ב"פרס יוליוס הירש" מטעם התאחדות הכדורגל הגרמנית על פעילותו הראויה לשבח לזכרו של קורט לאנדאואר.

לקריאה נוספת ראה רשימת המקורות בתחתית הטקסט בגרמנית.

Fast zeitgleich wurde die Fangruppe „Schickeria München“ für ihre Verdienste um das Andenken von Kurt Landauer mit dem Julius Hirsch Preis des DFB ausgezeichnet.

Weiterführende Literatur:

- Kämper, D.: Kurt Landauer: Der Mann, der den FC Bayern erfand. Eine Biografie. Zürich 2014.
- Schulze-Marmeling, D.: Der FC Bayern und seine Juden. Aufstieg und Zerschlagung einer liberalen Fußballkultur. Göttingen 2013².
- Landauer. Der Präsident (Fernsehfilm, Deutschland 2014).